

Kurs logiki: lekcja 9. Podstawowe kategorie logicznej analizy wypowiedzi: teza, hipoteza, przesłanka, opinia

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Platon, *Charmides*, tłum. W. Witwicki, Warszawa 1937, s. 26–28.
- Źródło: Platon, *Charmides*, t. 159A, tłum. W. Witwicki.

Kurs logiki: lekcja 9. Podstawowe kategorie logicznej analizy wypowiedzi: teza, hipoteza, przesłanka, opinia

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Wypowiedzi, za pomocą których ktoś nas do czegoś przekonuje, składają się ze zdań. Jednak poszczególne zdania mają różną funkcję. Czasami ktoś dzieli się tylko z nami swoją opinią, kiedy indziej przedstawia argument składający się z przesłanek i tezy. Jak te elementy od siebie odróżnić? Czy zawsze wiemy, do czego jesteśmy przekonywani? Jak skutecznie wytropić to w adresowanej do nas wypowiedzi?

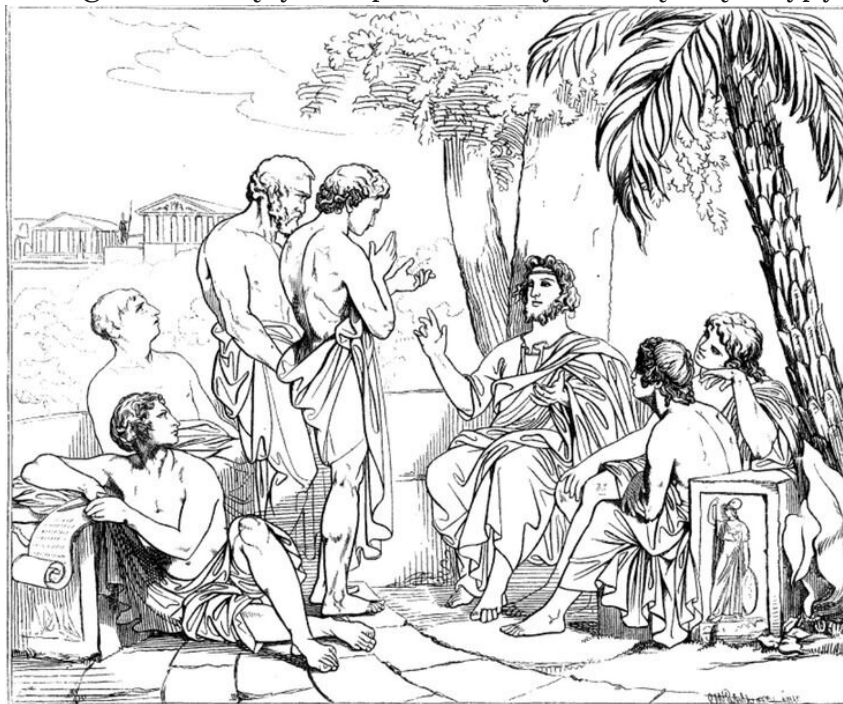
Twoje cele

- Nauczysz się odróżniać opinię w rozumieniu logicznym od innych znaczeń tego określenia w języku potocznym.
- Poznasz kolejny sekret Sokratesa – jak i w jakim celu używał ironii.
- Poćwiczysz rozróżnianie funkcji poszczególnych stwierdzeń w wypowiedzi.
- Zrozumiesz, jakie kroki trzeba przedsięwziąć, żeby przekształcić opinię w stwierdzenie bardziej użyteczne argumentacyjnie.

Przeczytaj

Zastanówmy się, czym opinia różni się od tezy. Wyróżnimy teraz kolejne stwierdzenia będące podstawowymi kategoriami logicznej analizy wypowiedzi: hipotezę, tezę i przesłankę.

Żeby je od siebie dobrze odróżnić, wróćmy jeszcze raz do postaci Sokratesa. Można powiedzieć, że jednym z kluczowych sekretów jego kunsztu była umiejętność tropienia opinii. Przechadzał się po Atenach, zagajając rozmowy, w trakcie których natychmiast wychwytywał opinie. Za swoją misję uznał swego rodzaju leczenie ludzi z poprzestawiania na posiadaniu opinii, co czynił poprzez skłanianie do ciągłego poszukiwania uzasadnień. Uważał bezrefleksyjne opinie za bardzo niebezpieczne, zwłaszcza jeśli dotyczyły jakichś ważnych zagadnień etycznych lub politycznych. Powodowani nimi ludzie podejmowali błędne decyzje i szkodzili sobie i innym. Przewrotność praktyki Sokratesa, jego słynna **ironia**, polegała zaś przede wszystkim na tym, że raz rozpoznawszy opinię udawał, że to nie jest opinia, lecz brał jako tezę, to znaczy zakładał, że rozmówca na pewno posiada jakieś uzasadnienie, tylko że go „niechcący” nie podał. Zaczynało się więc wypytywanie.

Carl Johan Wahlbom (1810-1858), *Otoczony uczniami Platon w nieopodal swojej Akademii*
Źródło: domena publiczna.

W mało znanym, pięknym Platońskim dialogu *Charmides* Sokrates spotyka grupę młodzieży, która zachwala urodę i charakter jednego z ich grona, tytułowego Charmidesa. Podpytywani przez Sokratesa młodzieńcy doprecyzowują, że Charmides charakteryzuje się rozważą. W stwierdzeniu tym Sokrates rozpoznaje opinię i przystępuje do rozmowy z posądzonym o posiadanie rozważi młodzieńcem. Sam jej początek przedstawia się następująco:

Charmides

To jasne przecież, że jeśli posiadasz rozwagę, to potrafisz o niej jakiś sąd wydać. Przecież, niewątpliwie, jeżeli ona w kimś jest, to przysługując mu, musi wywołać pewne spostrzeżenie, na podstawie którego mógłbyś sobie urobić sąd o niej, co to jest ta rozwaga i jakie to jest. Czy nie myślisz tak?

– No myślę – powiada.

– Więc właśnie to, co myślisz – umiesz przecież po helleńsku – właśnie to może byś powiedział, czym się to wydaje?

Źródło: Platon, *Charmides*, t. 159A, tłum. W. Witwicki.

Czy zgadzasz się z sugestią Sokratesa, że rozwaga nie musi oznaczać spokoju? Czy można być rozważnym i niespokojnym? Jak potoczyłaby się twoja rozmowa z Sokratesem na ten temat?

Źródło: domena publiczna.

Zwróćmy uwagę, jakie mamy tutaj stwierdzenia.

1. *Charmides posiada rozwagę.* (Wygłoszone wcześniej przez znajomych Charmidesa).
2. *Jeśli ktoś posiada rozwagę, to potrafi wydać o niej sąd.*
3. *Jeśli ktoś posiada rozwagę, to posiada spostrzeżenie, na podstawie którego może wydać sąd.*
4. *Jeśli ktoś operuje językiem helleńskim, to potrafi posiadany sąd wypowiedzieć.*
5. *Charmides jest w stanie powiedzieć, czym jest rozwaga.*

Stwierdzenie czwarte ma prawdopodobnie charakter ironiczny z domieszką drwiny, ale przyjmijmy, że jest zwykłym stwierdzeniem, tak jak pozostałe. Jaką funkcję w tej wypowiedzi pełnią kolejne stwierdzenia?

- Stwierdzenie 1 to pierwotnie opinia, którą jednak Sokrates, do swoich celów, przekształca w hipotezę (założenie).
- Stwierdzenia 2–4 to przesłanki, a więc stwierdzenia wspierające tezę.
- Stwierdzenie 5 to teza wypowiedzi.

Przedstawiamy tu nieoczywisty przykład wypowiedzi, gdyż takie właśnie są praktycznie wszystkie wypowiedzi, z jakimi się na co dzień spotykamy, także w literaturze. Autorzy wypowiedzi nie poprzedzają każdego zdania precyzyjną informacją na temat statusu i funkcji w wywodzie. To rozmówca musi się tego domyśleć.

Wyjaśnijmy krótko kolejne użyte tu określenia.

Hipoteza (założenie) to stwierdzenie przyjęte w wypowiedzi argumentacyjnej na próbę, takie, którego prawdziwości jeszcze nie znamy, ale które pomaga uprawdopodobnić tezę. Wraz z podaniem hipotezy deklarujemy jednocześnie gotowość stworzenia warunków jej zweryfikowania. Taka też jest konstrukcja dalszej części dialogu *Charmides*. Sokrates bada prawdziwość swojej wyjściowej hipotezy, tj. czy tytułowy Charmides istotnie posiada rozagę.

Przesłanka lub przesłanki w wypowiedzi argumentacyjnej to stwierdzenia pewne lub bardzo prawdopodobne, użyte w taki sposób, żeby uprawdopodobnić tezę.

Teza to stwierdzenie, które w efekcie wywodu ma się stać bardziej przekonujące (prawdopodobne). W przytoczonym tu przykładzie jest to stwierdzenie głoszące, że Charmides potrafi wyjaśnić, czym jest rozaga. Teza nazywana jest też często wnioskiem i w wypowiedziach jej pojawienie się sygnalizowane jest za pomocą takich określeń, jak: „zatem”, „więc”, „z tego wynika, że” itp.

Przy tym wszystkim należy jednak pamiętać o jeszcze jednej ważnej zasadzie obowiązującej w większości dyskusji. Status danych stwierdzeń zmienia się wraz z kontekstem i postępem rozmowy czy wywodu. To, co było pierwotnie hipotezą, może po odpowiednim uzasadnieniu stać się tezą. Z kolei każda teza może stać się, i zazwyczaj się staje, przesłanką następnego argumentu. Trzeba więc sformułować kolejną zasadę:

Zasada dziesiąta: Funkcja poszczególnych stwierdzeń obowiązuje tylko w ramach danego argumentu, a nie całej dyskusji.

Polecenie 1

Wysłuchaj audiobooka, a następnie odpowiedz na pytania: jakie stwierdzenia wyrażane są w cytowanym fragmencie dialogu *Charmides*? Do jakiej kategorii wpisują się te stwierdzenia?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/Pf3yE47wP>

Platon

Charmides

A potem jednak powiedział, że jego zdaniem, rozwaga to jest to, żeby porządnie i ładnie wszystko robić a spokojnie – czy to ulicami chodzić, czy rozmawiać, czy cokolwiek innego robić w ten sam sposób. W ogóle, powiada, mam wrażenie, że to jest pewien spokój, to, o co pytasz.

– Ej – powiadam – czy ty dobrze mówisz? Bo mówią tak nieraz, Charmidesie, o ludziach spokojnych, że to ludzie rozważni. Zobaczmy też czy mówią do rzeczy.

Powiedz mi, czy rozwaga nie należy do rzeczy pięknych?

– Owszem – powiada.

– A czy na lekcji nauczyciela nie najpiękniej jest jednakowe litery wypisywać prędko, czy też spokojnie?

– Prędko.

– A jakże czytać? Szybko czy powoli?

– Szybko.

– Przecież tak. I grać na kitarze szybko i mocować się ostro o wiele piękniej niż spokojnie i powoli?

– No, tak.

– No cóż – a bić się na kulaki i brać udział w zawodach złożonych – czyż nie tak samo?

– Owszem tak.

– A biegać i skakać, i wszystko, co ciało robi, czyż to nie piękniej wypada, jeśli się dokonywa ostro i szybko, a jeśli ociężale, z trudem i spokojnie, to brzydko?

– Wydaje się, że tak.

– Więc nam się wydaje – powiedziałem – że przynajmniej co do ciała to nie: spokój, tylko: jak największa szybkość i ostrość jest czymś najpiękniejszym. Czy tak?

– Tak jest.

– A rozwaga to coś pięknego?

– Tak.

– Zatem, przynajmniej co do ciała, to nie spokój, ale szybkość będzie raczej wyższym stopniem rozwagi, skoro czymś pięknym jest rozwaga.

– Zdaje się, że tak – powiada.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

ironia sokratejska

istotą ironii jest, że wypowiadamy jakieś stwierdzenie, podczas gdy mamy na myśli (pośrednio dając to do zrozumienia) inne, zazwyczaj wykluczające się logicznie z tym, które głosimy; słowo ironia wywodzi się z greckiego słowa *eironeia*, co znaczy udawanie, pozorowanie, a nawet oszukiwanie; ironia sokratejska ma kilka postaci, najczęściej oznacza udawanie bądź własnej niewiedzy, bądź niezrozumienia tego, co mówi rozmówca, bądź też udawanie aprobaty dla wypowiedzi, której w istocie się nie aprobuje; w ujęciu Sokratesa ironia jest więc swego rodzaju podstępem, nakłaniającym rozmówcę do udzielania odpowiedzi wyjaśniających, których w przeciwnym razie nie miałby ochoty podać

Animacja

Polecenie 1

Zapoznaj się z animacją o opiniach. Następnie zanotuj jeden przykład opinii niebędącej tezą i jeden przykład opinii będącej tezą.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DZ2PKQcEx>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Podstawowe kategorie logicznej analizy wypowiedzi*.

Polecenie 2

Zredaguj poniższe opinie tak, żeby otrzymały charakter tez.

1. Zima jest przyjemniejszą porą roku niż lato.
2. Pizza to najlepsze danie na świecie.
3. W pewnych sytuacjach kłamstwo jest dopuszczalne.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz zdania będące opinią.

Zdanie	
Każde stwierdzenie niepoparte uzasadnieniem.	☐
Przyjęta bezkrytycznie, powszechnie podzielana prawda matematyczna lub naukowa.	☐
Stwierdzenie podane bez uzasadnienia i niebędące w sposób oczywisty prawdziwe lub bardzo prawdopodobne.	☐
Każda przesłanka wspierająca tezę, która okazuje się nieprawdziwa.	☐

Ćwiczenie 2

Zaznacz zdanie, które jest tezą, kolorem zielonym, a zdania niebędące tezami – kolorem czerwonym.

☐ zielony

☐ czerwony

Wydaje się, że Sokrates zasłużył sobie na zarzuty o deprawowanie młodzieży.

Przecież zaczepiał młodych ludzi i wciągał ich w rozmowy, podczas których uczył ich, jak stosować ironię i chwyt retoryczny

.

Potem ci młodzi ludzie wracali do domu i stosowali to na swoich rodzicach, którym mogło się to bardzo nie podobać

.

Ćwiczenie 3

Ironia sokratejska w przytoczonej rozmowie z Charmidesem ujawnia się w ten sposób, że...

- ☐ wszystkie pytania Sokratesa mają szyderczy charakter.
- ☐ Sokrates ma intelektualną przewagę nad Charmidesem.
- ☐ Sokrates przyjmuje, że opinia o posiadaniu przez Charmidesa rozwagi nie jest opinią, lecz tezą.
- ☐ Sokrates głównie zadaje pytania.

Ćwiczenie 4

Podaj jedno zdanie, które stanowiłoby przesłankę w stosunku do poniższej tezy:

Należy zakazać używania telefonów komórkowych w szkołach.

Ćwiczenie 5

Przedstaw dowolną wypowiedź składającą się z tezy, przesłanki i hipotezy.

Ćwiczenie 6

Czy każdą opinię można przekształcić w tezę? Swoją odpowiedź uzasadnij.

Ćwiczenie 7

Wróć do rozmowy Sokratesa z Charmidesem. Jakie stwierdzenie, gdyby było prawdziwe, uniemożliwiłoby Sokratesowi sformułowanie jego wniosku (tezy)?

Ćwiczenie 8

Obejrzyj lub wysłuchaj materiału z bieżącego serwisu informacyjnego. Postaraj się wychwycić opinie, zwłaszcza takie, które chciałby ujawnić Sokrates.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Kurs logiki: lekcja 9. Podstawowe kategorie logicznej analizy wypowiedzi: teza, hipoteza, przesłanka, opinia

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

2. Logiczne wady wypowiedzi: sprzeczność wewnętrzna, niedopowiedzenie i okazjonalność, nieostrość, wieloznaczność i chwiejność składniowa. Uczeń:

2) odróżnia wyrażenia sprzeczne wewnętrznie od wyrażen fałszywych i nonsensownych;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Nauczysz się odróżniać opinię w rozumieniu logicznym od innych znaczeń tego określenia w języku potocznym.
- Poznasz kolejny sekret Sokratesa – jak i w jakim celu używał ironii.
- Poćwiczysz rozróżnianie funkcji poszczególnych stwierdzeń w wypowiedzi.
- Zrozumiesz, jakie kroki trzeba przedsięwziąć, żeby przekształcić opinię w stwierdzenie bardziej użyteczne argumentacyjnie.

Cele operacyjne. Uczeń:

- odróżnia opinię w rozumieniu logicznym od innych znaczeń tego określenia w języku potocznym;
- wie, jak i w jakim celu Sokrates używał ironii;
- odróżnia funkcje poszczególnych stwierdzeń w wypowiedzi;
- rozumie, jakie kroki trzeba przedsięwziąć, żeby przekształcić opinię w stwierdzenie bardziej użyteczne argumentacyjnie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zostają poproszeni przez nauczyciela o znalezienie przykładu opinii, jaką ostatnio zasłyszeli – chodzi o opinię w rozumieniu nieoczywistego stwierdzenia niepopartego uzasadnieniem.

Faza wprowadzająca:

1. Podanie tematu i celu lekcji.
2. Wybrani uczniowie przedstawiają pracę domową. Nauczyciel komentuje podawane opinie, wyjaśniając krótko, co to znaczy, że są opiniami.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytanie o to, dlaczego ludzie często podają w komunikacji stwierdzenia pozbawione uzasadnienia. Następuje krótka rozmowa kierowana, w której nauczyciel zmierza do wykazania, że nie należy pozwalać, żeby takie stwierdzenia wpływały na nasze przekonania.
2. Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału. Nauczyciel komentuje najważniejsze punkty, upewniając się, czy uczniowie dobrze je rozumieją.
3. Nauczyciel dzieli uczniów na czteroosobowe grupy. Uczniowie mają za zadanie przeprowadzić krótką rozmowę. Tematem jest jedna z opinii, którą uczniowie przygotowali jako pracę domową. Celem rozmowy jest przekształcenie opinii w tezę.
4. Nauczyciel pyta poszczególne grupy o efekt ich pracy. W szczególności sprawdza, czy odróżniają tezę od przesłanek. Zatrzymuje się krótko na niektórych przykładach, utrwalając na ich przykładzie temat lekcji.
5. Podsumowanie lekcji i praca domowa: uczniowie mają za zadanie przekształcić dowolną zasłyszaną opinię w tezę. Mają to spisać w postaci argumentacji.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Zaproponuj dwa teksty korespondujące z omawianymi podczas lekcji pojęciami. Przygotuj uzasadnienie swojego wyboru.

Materiały pomocnicze:

- Martens E., *Dydaktyka filozoficzna*, w: „Edukacja Filozoficzna” 6 (1988).
- Femiak T., *O sztuce uświadomionego mówienia – czyli jakiej filozofii uczniowie potrzebują?*, w: „Edukacja Filozoficzna” 32(2001), s. 147–160.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Animacja” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.